

İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine Of a Critical International Relations Analysis in Terms of Image-Reality and Functionality

İbrahim S. Canbolat*

Özet

Bu makalede, Uluslararası İlişkilerin ve buna yönelik çalışmaların sahte imajdan arınmış bir tarzda gerçekleştirilmesinin nasıl mümkün olacağı sorgulanmaktadır. Bu amaçla, ilk dönemlerden itibaren toplumlar ve devletler arasındaki ilişkileri kendine özgü ve işlevsellik yönüyle kapsayacak bir çözümleme modeli için, teorik ve olgusal/tarihsel göndermeler marifetiyle, bir anlayış çerçevesi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bunun tamamlanabilmesine yönelik olarak Doğudan Batıdan beşerî veriler bulunması ve bunların karşılaştırmalı biçimde ortaya konulması gerekli görülmüştür. Asıl bundan sonra, insan topluluklarının varlı siyaseti doğru biçimde anlaşılacak, bu doğal gelişim ve varoluş sürecinde işlevsel ilişkilere zemin ve ortam hazırlanmış olacaktır.

Bu arada Türklerin Asya'dan Avrupa'ya uzanan süreçte izledikleri varlık siyasetinin ana taşıyıcıları sayılabilecek kültür, insan ve devlet modeline ilişkin teorik ve pratik örnekler üzerinde durularak, bunun Batı dünyasındaki Siyasal Gerçekçilik anlayışına dayalı politikalar ile karşılaştırılması sağlanmaktadır. İnsan, kültür ve siyaset üreten bir varlık olarak, dünyada farklılıkların barış içinde bir arada yaşamasına elverişli bir ekonomik ve sosyal düzen tesis etmek gibi bir sorumluluk taşır. Bu hedefe ulaşabilmek için sahte imaja takılmadan işlevsel çalışmalar gerçekleştirmek zorundadır.

Anahtar Kavramlar: Uluslararası ilişkiler, işlevsellik, imaj-gerçek, varlık siyaseti, insan.

Abstract

This paper studies how it is possible to conduct International Relations and the studies on it in a style purified from the false image. Therefore it is tried to construct a framework a model for analysis which will cover the relations among societies and states from the initial periods onwards in terms of originality and functionality, with the help of theoretical and phenomenological/historical references. It has been regarded necessary to find and comparatively present human data from the East and the West in order to complete this study. In fact the existing policy of human communities will be truly understood, and this will prepare the ground and atmosphere for functional relations in this natural development and existence process.

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Böl. Öğretim Üyesi

Gözi

Akademik
Bakış

1

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Theoretical and practical suggestions will be discussed for the culture, human and state model, which can be regarded as the basic pillars of the existence policy of the Turks in process from Asia to Europe, and this is compared to policies in the Western world based on Political Realism. A being constructing culture and politics, the human being has such a responsibility as to found an economic and social system which is appropriate for differences in the world to live together in peace. In order to reach this goal it is necessary to conduct functional studies without being attached to the false image.

Key Words: *International relations, functionality, image-reality, existence policy, human*

Çözümleme çerçevesi için kavramsal bir açıklama

İmaj, hadiselerin ve kişilerin zihin dünyamızda bıraktığı iz ve etki anlamında, doğal bir sonuçtur. Görüş ve yargılarımızın oluşmasında bu sonuç belirleyici olur. Etki potansiyelinden dolayı, imaja dışarıdan müdahale çalışmaları yapılır: Hakikî imaj gölgelenerek, onun yerine bir sahte imaj kurgulanır. Bir bakıma, imajın imajı oluşturulur. İşte bundan sonra tehlikeli süreç başlar. Tehlike, imaja takılanlar içindir, çünkü böylelikle onların gerçeği fark etmeleri engellenir. Yaratılan sahte imaj ise işlevselliği öldürür. Bu anlamda gerçeği tersyüz etme işine, Siyasal Gerçekçilik denilmiştir.

Bir de, dışarıdan kasıtlı bir müdahale olmadan, yetersiz gözlem ve işlevsiz etkinlik yüzünden meydana gelen imaj vardır. Bu, bir çeşit yanılsama sonucunda hadiseler ve olgular hakkında şekillenen bir imajdır.

Giriş

Uluslararası ilişkiler bir akademik disiplin olarak, Batılı kaynaklarda özellikle vurgulandığı gibi¹, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Ama dünyada toplumlar ve devletler arasındaki ilişkilerin tarihi çok daha eskiye uzanır. Bu olgu dikkate alınmadan gerçekleştirilecek uluslararası ilişkiler incelemesinin, beşerî birikim/kazanım sürecini büyük ölçüde araştırma ve sorgulama dışında tutması gerekecek, bu da olguların kendi doğallıkları içinde gözlemine dayalı bilimsel etkinliği kısırlaştırıcı bir sonuç doğuracaktır. Konuya insanlık tarihi açısından bakıldığında, sözü edilen dönemin uluslararası ilişkiler tarihi için bir *başlangıç*, araştırmacılar ve akademisyenler için ise bir *veri* olarak kabul edilmesi, olağan ve hatta zorunlu bir durum hâline gelecektir. Oysa bu, bilimin temel niteliğini yansıtan merak ve sorgulama geleneği ile bağdaşmaz. Kaldı ki, tarihsel süreçte kendini gösteren toplumsal ilişkiler

¹ 30 Mayıs 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'na katılan İngiliz ve Amerikan temsilcileri, ülkelerinde uluslararası ilişkiler konusunda araştırma yapacak birer enstitü kurulmasını kararlaştırırlar. Bu tarih, genellikle, Uluslararası ilişkiler disiplininin başlangıcı olarak kabul edilir. Bundan bir yıl sonra da *British Institute of International Affairs* ve *American Institute of International Affairs* çalışmalarına başlar.

gerçeği de bu denli biçimsel ve özden ayrıştırılmış dar kapsamlı bir tanımlamaya izin vermez.

Nasıl ki, bir insanın karakter analizini yaparken ya da yaşam öyküsünü anlatırken, örneğin, onun meslek ve sosyal statü edindiği 30'lu yaşlardan önceki hayatını hesaba katmamak isabetli bir bulguyu engelleyici etkide bulunursa, beşerî toplumun ilk(el) evrelerini gözardı etmek de uluslararası ilişkilerin tam anlamıyla kavranılmasına mâni olur. Burada hem araştırma objesi hem de araştırmacı açısından bir *hak ihlâli* de söz konusu olur. Zira araştırma objesinin (Uluslararası ilişkiler) kendi gerçekliği içinde tanınması, araştırmacının ise tanıma/bilme arzusu, bu sözünü ettiğimiz *hak* anlayışı çerçevesinde gerçekleşmek zorundadır. Bu arada, kuşkusuz, okuyucunun (ve halkın) da bilgilenip aydınlanma hakkının olduğunu ifade etmek gerekir. Bütün bunların olabilmesi için, araştırmacı çok yönlü bir sorgulama ve arayış içinde muhtelif alanlarda sondaj çalışması yapmak durumundadır. Bu alanlar; tarih, siyaset, sosyoloji, psikoloji, hukuk, edebiyat-şiir olarak belirtilebilir.²

Bunlar ihmal edilerek, sınırlı bir kesimin (örneğin Batılı teorisyenlerin) ve sınırlı bir tarih kesitinin varsayım ve bulgularına atıfla yürütülecek bir Uluslararası ilişkiler incelemesi, noksan olacaktır. Çünkü bu durumda gerçekliğin eski ve yeni zamanda bütün unsurlarıyla zihinlere taşınması sağlanamaz. Böyle bir yanılğı (uluslararası ilişkiler gerçekliğinin farklı algılanışı) üzerine kurulan teoriler ve onların açıklayıcılığında, daha doğrusu yönlendiriciliğinde yürütülen çalışmalar, yerel ve küresel düzeyde asıl sorunları yeterince kavrayıp ortaya koyamayacağından, sorunlara etkin çözüm üretemez. Bundan dolayı, bilimsel incelemede şu hususlara riayet edilmesi zorunludur: a) zaman ve kapsam/şümül, bir başka deyişle tarihsellik ve içerik; b) kendine özgü (sui generis) olma durumu: Her olgu ve hadisenin analizine yönelik özgün açıklama

2 Örneğin M.Ö. Yunanlılar ile Persler arasındaki savaşları açıklamak isteyenlerin, tarih kitaplarına başvurması doğaldır. Bunun için en uygunlarından biri olan *Heredot'un Tarihi*, döneme ilişkin bilgi verirken, *şiiir* ve *yerel kültür* gibi otantik verilere atıfta bulunmaktadır. Çünkü *şiiir*, siyasal ve toplumsal araştırmalar için gerçekten de en ikna edici ve manipülasyondan azade (arınmış) bir *veri* türüdür. Bir başka örnek de, Alman edebiyatının en ünlü eserlerinden olan 19.yüzyılda yazılmış *Faust*'ta dile getirilen Türkiye ile ilgili sözlerdir. *Piyas* tarzındaki eserde konuşturulan bir kişi, Balkanlardaki kargaşayı kastederek, "çok uzaklarda Türkiye'de şimdi halklar birbirini kırıp geçirirken, biz böyle güneşli güzel günlerde elimizde kadehlerle gemilerin geçişini seyredip barışın tadını çıkarıyoruz", diyor. Burada, birçok bakımdan Türkiye'ye ilişkin, zamanın anlayış ve algılamasını yansıtan, günümüzün konu ve sorunları bağlamında da kullanılabilir bir *veri* ile karşılaşılıyor. Her şeyden önce, Balkanlar Türkiye'nin bir parçası olarak gösteriliyor, ki o dönemlerde Balkanlarda Türkçe bilmek bir sosyal statü unsuru olarak çok önemli idi. Ayrıca, bugün Avrupa Birliği'ne üyelik müzakereleri sürecinde Türkiye'nin Avrupalılığı konusundaki Batılı itirazlara da *Faust*'taki sözler yanıt olabilir. Bkz. Johann Wolfgang Goethe, *Faust*, I., Kaiser Verlag, 1984, S. 156.

ma çerçevesi gerekli olabilir. Batılı teorisyenlerin açıklama biçimleri (teoriler) genel kabul görüyor diye, farklı özellikteki yerel ve kültürel nitelikli sorun ve konuların analizinde mutlaka kullanılmak zorunda olmamalıdır. Bu, sorunları yerinde/doğru anlayıp kavrama ve çözüm üretme anlamında, bilim mantığına da aykırıdır.

Bu makale, sabit bir konuya odaklanan mikro düzeyde bir incelemeden çok, uluslararası ilişkilere yönelik bilimsel araştırmanın işlevselliği bağlamında bir metod vurgusu olarak görülebilir. Burada uluslararası ilişkiler konusundaki politika ve sorunların yukarıda ipuçları verilen eleştirel yaklaşım doğrultusunda, öncelikle işlevsellik ve bilimsellik açısından irdelenmesi hedeflenmektedir. Bu yapılırken, gerekli olduğu ölçüde, teoriye ve uygulamaya yönelik bir çözümleme tercih edilerek, konu Türkiye ile bağlantılı bir biçimde işlenecektir.

Yerel ve Küresel Ölçekte Uluslararası İlişkilerin Gelişimi ve İşlevselliğine Yönelik Karşılaştırmalı bir İnceleme

Herhangi bir olgunun bilimsel temelde araştırılması söz konusu olduğunda, onun kendi gerçekliğinin doğru biçimde kavranılması için yeterince gözlem yapılması zorunluluğu ortaya çıkar. Uluslararası ilişkileri bu anlamda bir gözleme tâbi tuttuğumuzda, bunun sadece ulusal devletler arasındaki ilişkilerden ibaret olmadığını görürüz. Bu durum, iki farklı görünümle karşımıza çıkmakta. Birincisi, henüz modern devlet yapılarının olmadığı dönemde gözlemlenen toplumlar arasındaki ilişkilerdir. İkincisi ise ulus devletlerin diplomatik, siyasal, ekonomik ve askerî ilişkilerinin ötesinde muhtelif aktörlerce planlı/bilinçli ya da plansız yürütülen işbirliği veya ilişki türleridir.

Önce, bir tür "düzenli anarşi"nin varlığından söz edilen devletsiz toplumlarda gerek iletişim ve işbirliği sağlanması gerekse düzen tesis edilmesi işlevinin nasıl yerine getirildiği araştırıldığında, orada resmen olmasa bile zımnen bazı rolleri üstlenmiş kişiler ve önderler bulunduğu görülmektedir. Rızaya dayalı bu rol paylaşımı ve onun gereklerine uyma geleneği, hem bir toplumsal yaşamı biçimlendirmekte hem de bir meşru değerler sistemi yaratmaktadır. Bir başka deyişle, belki, *Hedley Bull*'un sözünü ettiği gibi³ bir sistemik toplum (uluslararası sistem) değil, ama sözü edilen toplumsal yaşamın farklı âdiyetleri sosyolojik anlamda bir ortak bilinç temelinde etkilediği/uyardığı bir *uluslararası toplum* karşımıza çıkmaktadır. Burası bir anlamda doğal hukuk normlarına kaynaklık edebileceği gibi, uluslararası ilişkiler kuramları için

³ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London and Basingstoke, 1977.

de gözlem alanı veya birimleri olarak değerlendirilebilir. Örneğin 14. yüzyılda *kent-devletler* olarak tanımlanan Milano, Venedig ve Napoli, başta *Machiavelli* olmak üzere birçok siyaset kuramcısının uluslararası ilişkilerin yürütülmesine ilişkin görüş ve analizlerine dayanak teşkil etmiştir.

Diğer yandan, bu bağlamda uluslararası toplumun evrimini de yansıtabilecek şekilde, sözü edilen küçük çaplı kent-devletleri 15.yüzyıldan itibaren daha geniş alanda varlık gösteren karasal devletlerin ve imparatorlukların, sonraları ise ulus-devletlerin takip ettiğini belirtmekte yarar var. Kentsel devletten karasal devlete geçişle birlikte, *Braudel*'ın da ifade ettiği gibi,⁴ devletin askerî ve mâlî olanaklarının artmasıyla manevra alanı genişlemiş, savaşlar uluslararası politikanın bir aracı olarak daha fazla devreye girmeye başlamıştır. Ancak, bu dönemde henüz ulusal kimlik şekillenmediği için savaşlar genel olarak disiplinli ulusal ordular yerine paralı askerlerle yürütülüyordu. Bu da savaşa, asıl amacının ve işlevinin dışında, toplumsal yaşamda yeni/farklı bir anlam yüklüyor: Geçici istihdam aracı. Ve bu durumun yarattığı kırılmalı, istikrarsız, her an yeni bir savaş tehlikesinin ufukta belirdiği bir toplumsal yapı. Özellikle de Avrupa'da dukalıklar, kale-kentler ve prenslikler çevresinde gelişen âdiyet duygusunun güç verdiği siyasal birimlerin çokluğu ve dağınıklığı; bir yandan aynı kültür dünyasından toplumlar arasında kimlik çatışmasının yanı sıra ekonomik ve siyasal rekâbeti teşvik ederken, diğer yandan da söz konusu toplumlarda savaşları olağan bir durum haline getirmiştir. Örneğin bu dönemde Alman dili ve kültürü ile varlık gösteren, ama siyasî bakımdan birbirleriyle çekişen yüzlerce dukalık (bir bakıma devlet) vardır. Avrupa'da farklı hükümler arasındaki çatışmalar hakkında fikir verebilecek bu tarihsel olgu iyi analiz edildiğinde, ileriki dönemlerde gözlemlenen uluslararası toplumun siyasal dönüşümü daha kolay anlaşılır. Üstelik çeşitli önyargılar da bu vesileyle yıkılmış ve yanlış değer yargıları düzeltilmiş olur.

Bu, şüphesiz, hem genelde uluslararası ilişkilerin yürütülmesi ile ilgili hem de (Doğudan gelen Asya kökenli) Türkler ve Avrupalılar (Batı dünyası) hakkında zihinlere kazınmış imajlar ile bağlantılı bir sorun olarak dün de ağırlığını hissettirmiştir, bugün de mevcuttur. Konuyu bu çerçevede ele aldığımızda, şu soruların da yanıtını bulmak durumunda kalırız: Türklerin Avrupa'ya gelişi ve orada uzun süreli düzen kurmaları acaba nasıl mümkün olmuştur? Bunda Avrupa'nın siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal özelliklerinin payı nedir? Genel olarak Batılı kaynaklarda da rastladığımız ortak görüş şudur ki, Türkler 14.yüzyılın ortalarında, daha İstanbul'un fethinden yüz yıl kadar önce Balkanlara kendi devlet/

4 Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, 2, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 2. baskı, Ankara 1994, s.13-14.

gazi

Akademik
Bakış

5

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

yönetim anlayışlarıyla geldikleri sırada, orada bir toplumsal çözülme ve *kabul görme* ile karşılaştılar. Çünkü Balkanlar halkı o zamana kadar maruz kaldıkları ekonomik sömürü ve siyasal tahakküm ile dinsel ayrımcılık ve baskıdan son derecede rahatsızdı. Avrupa'da iç çatışmalar, bölgesel savaşlar bitmek bilmiyordu. Balkanlar 14.yüzyılda sosyal ve ekonomik açıdan eşitliksiz ve verimsiz bir toplum yapısı arz ederken, siyasal bakımdan da parçalanmış bir görünüm sergiliyordu. Bir yandan Katolik ve Ortodoks Hıristiyanlık anlayışından kaynaklanan mezhep kavgaları, diğer yandan Balkan halkları (Sırlar, Yunanlılar, Bulgarlar, Arnavutlar, Makedonlar ve diğerleri) arasında sürekli gözlemlenen siyasal çatışmalar kaotik bir ortam yaratarak, o çok sözü edilen "balkanlaşma"yı aslında daha 14.yüzyılda su yüzüne çıkarıyordu. Böyle bir tablo ile karşılaştırdığında, Osmanlı devlet yönetiminin Balkanlardan başlayarak Avrupa'ya istikrar ve adalet getirdiği, bundan dolayı da yerli halk arasında bu yeni devlet otoritesine yönelik güven duygusu geliştiği, Batılı kaynaklarda da dile getirilmektedir. Bunun da ötesinde, ülkede güvenliğin hâkim olduğu, "pax turcica" diye tanımlanan bir düzen oluştuğu belirtilmektedir.⁵ Ama buna rağmen Avrupa'da Türklere karşı önyargılı, hakaret içeren tanımlamalar da sıklıkla yapılmıştır.⁶

Burada acaba Avrupa'daki Türk imajı mı etkili olmaktadır? Tabii ki, bu mümkündür. Bu vesileyle, imajın birden fazla işlevinin olduğunu ifade etmeliyiz. İmaj konusu ileride başka örneklerle de ayrıntılı açıklanacağı için, şimdilik sadece onun tarihselliğine işaret etmiş olalım. Bir de, imajdan bağımsız olarak, istikrarsızlık ve dinginglik döneminin arka planı önemli. Şimdi burası elbette sözü edilen arka plan etmenlerini incelemenin yeri değildir. Ama bunun araştırmalarda en azından göz önüne alınması gerektiğini vurgulamakta yarar var.

Türklerin Varlık Siyaseti

Bu makalenin amacıyla uyumlu bir biçimde, Balkanlar/Avrupa ve Türkler arasındaki ilişkiyi bir başka boyutta, imaj-gerçeklik ve işlevsellik açısından incelediğimizde, nasıl bir durumla karşılaşıyoruz? Önce, Türklerin nereden ve ne tür

5 Bunun çeşitli sebepleri vardır. Balkanlarda köylüleri ağır yaşam koşullarına maruz bırakan "Senyörlük Rejimi" sayesinde geniş araziler üzerinde hak sahibi durumunda olan egemen sınıfların ortadan kalkmasıyla, toplumsal bir dönüşüm meydana gelmiştir. Bundan dolayı Türk fethi, zor şartlar altında yaşam mücadelesi veren bu insanlar için bir "kurtuluş" olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda B.Trübelka ve Braudel'in görüşleri için bkz. Braudel, *a.g.e.*,s.20-24

6 Türkler, "inançsız ve ikiyüzlü", "Tanrı'nın belası ve falakası", "şeytan" gibi negatif tanımlamalar ile anılmıştır. Bkz. Braudel, *a.g.e.*,s.23. Martin Luther ve Erasmus da Türkleri şeytanî ve kötü olan her şeyin simgesi olarak görmüşlerdir. Bkz. Erasmus von Rotterdam, *Die Klage des Friedens*, Insel, Frankfurt am Main 2001; http://www.tuerkenbeute.de/kun/kun_lou/TuerkenkriegeEuropa_de_print.html?vm.SiteSession=87f13d2e79d5d00adadd816e2adeddd.

bir yol izleyerek Avrupa'ya geldiklerine bakalım. Şunun iyi anlaşılması gerekir ki, Türkler, doğal bir beşerî seyir içerisinde Batıya gelmişlerdir. Bir anlamda uygarlık taşıyıcısı, en azından ona zemin hazırlayıcı bir siyaset yapıcısı olarak. Bunun için, tabii ki, bir birikimin olması gerekir. Türklerin, varoluşu sağlayan her türlü kazanım anlamında bir kültürel birikime sahip olmaksızın, binlerce yıl Orta Asya steplerinde varlık gösterip batıya doğru açılarak, devletler kurup uzun ömürlü ekonomik ve sosyal yapılar oluşturmaları mümkün olabilir mi? Bir uygarlıktan⁷ söz edebilmek için yerel sorunların çözümü ve gündelik yaşamın devamına yönelik özgün üretim ve edinimler (kültür) şarttır. *Orhun Kitâbeleri*,⁸ *Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig*, *Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat-it Türk*⁹ adlı eserleri, *Dede Korkut Hikâyeleri* bu anlamda Türklerin ilk ve önemli kültürel ürünleridir.

Orhun Kitabeleri'nde bundan yaklaşık 1300 yıl önce yazılmış bir bakıma siyaset analizi ve güvenlik politikasına ilişkin değerlendirmeler görüyoruz. Türk milletinin işesi ve selameti için düzen tesis edildiği, güvenliği için ordu yetiştirildiği ve uzak bölgelere ordular gönderildiği ifade ediliyor. Aşağıdaki sözler o devirdeki bir anlamda uluslararası ilişkiler konusunda bize fikir vermektedir:

Dokuz Oğuz Beyleri, milleti! Bu sözümü iyice işit, adamakıllı dinle: Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tâbidir. Bunca milleti hep

7 Türkçede uygarlığın eş anlamlısı olarak kullanılan *medeniyet* kavramı, Arap kültür dünyasında insanların çöl hayatı ve bedevilikten kurtularak belirli kurallar dâhilinde sabit bir yerleşim alanında (medine) yaşamaları anlamına gelmektedir. Batı dillerindeki *civilization/Zivilisation* kavramı ise anlam olarak, askerî disiplin/kural ve çatışmalardan arınmışlığı, tırpülenmiş ve işlenmişliği, sonuçta bu temel üzerinde gelişen sosyal hayatı ifade eder. Türkçe'deki *uygarlık* teriminin hangi sözcükten türediği tam olarak açıklanamamakla birlikte, M.Ö. 1.yüzyılda Moğolistan bölgesinden güneye doğru inerek Doğu Türkistan'da yüksek standartlı bir yerleşim düzeni kuran Uygurlar (Uygur) ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

8 Orhun Kitabeleri, Orhun Yazıtları ve Orhun Abideleri adıyla da ifade edilmektedir.

9 11. yüzyılda yazılan bu kapsamlı Türk Sözlüğü Divanı, Türkçedeki sözcüklerin yanı sıra *atasözleri* (*sav*), *ağit* (*sagu*), *şiiir* (*koşuk*) ve *destan* bilgileri de içermektedir. Bu yüzyılda geniş bir bölgede (muhtelif ülkelerde) Türk egemenliği söz konusudur, *Türk Sözlüğü Divanı* öncelikle yabancılara Türkçenin tanıtılıp öğretilmesi amacıyla yazılmıştır. Kelimelerin o dönemin etkin dili Arapça karşılığının geniş olarak verilmesi, Türkçenin hem Türkler hem de yabancılar nezdinde tanıtımının amaçlandığını göstermektedir. Burada, *dil* ve *siyaset/güç* arasındaki ilişkisinin farkında olmak durumundayız. Doğu Türkistan bölgesinde doğan Kaşgarlı Mahmut'un, kitabını Bağdat'ta (tahminen 1073-1077 veya 1072-1074 yılları arasında) yazmış olmasını da iyi irdelemek gerekir. Demek ki dil ve egemenlik arasında doğru orantılı bir nedensellik vardır. Orijinal baskısı kaybolan kitabın Şamlı Mehmed bin Ebu Bekir tarafından 1266 yılında yapılan tıpkı yazımı esas alınarak, 1915-1917 yılları arasında Türkiye Türkçesine çevrilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, Türkolog Carl Brockelmann tarafından kitabın 1928 yılında Almancaya çevrilip yayımlandığı bilinmektedir.

düzene soktum. O şimdi kötü değildir. Türk kağanı Ötüken ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur. Doğuda Şantung ovasına kadar ordu sevk ettim, denize ulaşmama az kaldı. Güneyde Dokuz Ersin'e kadar ordu sevk ettim, Tibet'e ulaşmama az kaldı. Batıda İnci nehrini geçerek Demir Kapıya kadar ordu sevk ettim... Ötüken ormanından daha iyisi hiç yokmuş. İl tutacak yer Ötüken ormanı imiş. *Bu yerde oturup Çin milleti ile anlaştım. Altını, gümüşü, ipeği sıkıntısız öylece veriyor. Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırap, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılrsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış.* Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp... Türk milleti öleceksin! Güneyde Çogay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersene, Türk milleti, öleceksin! O yere doğru gidersen, Türk milleti, öleceksin! Ötüken yerinde oturup kervan, kafile gönderirsen hiçbir sıkıntın yoktur... Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun için, beslemiş olan kağanının sözünü almadan her yere gittin. Hep orda mahvoldun, yok edildin. Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım... Türk milletini toplayıp il tutacağını burda vurdum. Yanılıp öleceğini yine burda vurdum. Her ne sözüm varsa ebedî taşa vurdum. Ona bakarak bilin.¹⁰

Kül Tigin Kitabesi üzerinde yer alan yukarıdaki sözler, bir milletin varlığını sürdürmesinin ve gönencinin ancak iyi bir yönetim altında çevresiyle yararlı ilişkiler geliştirebilen bir devlet düzeni sayesinde mümkün olacağını göstermektedir. Bunun için önce siyasal iktidar (hükümdar) sağlam bir irade ve kararlılık, yanılıya düşmeme becerisi (yanılırsa, orada barınma şansını yitiriyor) ve muhatabın söz ve davranışlarını iyi analiz etme yeteneği ile gerekli önlemleri almalıdır. Ayrıca, ekonomik ve askerî güç eşliğinde devlet ve millet özellikle dış tehditlere karşı eşgüdümlü bir etkinlik içinde olmalıdır. Yaşanmış iyi ve kötü tecrübelerden ders alınmalıdır.

Öte yandan, gerçekte karşısındaki için "kötü şey" düşünen Çinlilerin (tatlı söz ve ipek kumaş ile) aldatıcı bir siyaset izlediğinin ifade edilmesi, o dönemde de bir tür siyasal gerçekçiliğin var olduğunu göstermektedir.

Bunun dışında, Türk kültür tarihinde önemli bir yeri olan Kutadgu Bilig¹¹ de sosyolojik ve siyasal olguları çok yönlü olarak analiz edip yorum ve

¹⁰ Bkz. Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2005, s.3-7

¹¹ Yusuf Has Hacıp tarafından 11. yüzyılda yazılan kitap bugünkü Türkçe'ye, kut-mutluluk bilgisi ya da devlet-saadet bilgisi anlamıyla çevrilebilir. Kitabın ilk orijinal nüshası Uygur alfabesiyle yazılmış olup halen Viyana Saray Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

öneriler getiren bir çalışmadır. Bu makalenin içeriği ile örtüşecek tarzda bizim öncelikle üzerinde duracağımız konu, siyaset kurumunun ve hükümdarın nitelikleri ile siyasetin barış ve savaş zamanında nasıl yapılması gerektiğine dair önerilerdir. Kitapta, yerel ve evrensel değerlere ilişkin semboller üzerinden bir toplum ve devlet modeli anlatılmaktadır. Burada hükümdar (Kün-Togdı) adaleti, vezir (Ay-Toldı) devlet ve saadeti (kut), vezirin oğlu (Ögdülmüş) akıl'ı, vezirin kardeşi (Odgurmış) ise hayatın sonunu (âkıbet) temsil etmektedir. Bu modele göre, dünyada iyi bir düzen kurmanın, kötülüklerin üstesinden gelip halk arasındaki uyuşmazlıkları (fitne) halletmenin yolu, *anlayış* ve *bilgiden* geçer. Bilgi kullanılmadığı zaman, denizin dibindeki çakıl taşı gibi olur, hiçbir işe yaramaz; kullanıldığında ise inci gibi değerlenir ve "beylerin başına tuğ tokası olur".¹² Milletlerin gelişip yükselmesi de, *değer* içeren potansiyelin bilgi ve çalışma üzerinden üretime dönüştürülmesiyle mümkün olur. Anlayış, insanı dünyada söz sahibi kılar; halkı itaat ettirmek ise ancak *bilgi*, *akıl* ve *cesaret* ile gerçekleşir. Hükümdar, halka karşı anlayışlı olmalıdır. Ayrıca, kimyaya benzetilen bilginin ancak akıl sayesinde korunabileceği ifade edilmektedir. Burada değişkenlik ve canlılığa, dinamizme gönderme yapıldığına tanık oluyoruz. Toplum da sürekli bir devinim içinde kendini yenilemektedir. Bu değişimi fark edecek *bilgi* ve *akıl*, oradaki talep ve gereksinimleri karşılamaya yarayacak *anlayış* olmadan, iyi (istikrarlı ve güvenli) bir toplum ve devlet düzeni tesis etmek mümkün olmayacaktır. Anlayış ve bilginin hayatla, insanlarla bağını kuran ise *dildir*. İnsanı yücelten ve alçaltan, yine *dildir*. Adalet (doğruluk, eşitlik) ve saadet (devlet, güç) için, yani, yukarıda değinilen sembollerle anlatacak olursak, güneş ve ay doğumu için insana *îtidal* (ölçülü söz ve davranış) öğütleniyor.¹³

Kutadgu Bilig'teki toplum ve devlet modelinde, hüküm sahibinin; işlerini doğrulukla yapması, hak arayanın hakkını vermede gecikmemesi (iyi yönetim), yasalar karşısında herkesin eşit muamele görmesini sağlaması (adalet) gerekiyor. Diğer yandan, devletin güçlü bir ordu edinmesi, ordu komutanının siyaseti de bilmesi ama ordunun siyasetin emrinde olması öneriliyor. Yine aynı anlayışa göre, bir ülke kılıç ile zapt edilir, ama orada hükümdarlık ancak kalem ile (hukuk ve siyaset ile) olur. Hâkimiyet şiddet ve intikamla sürdürülemez. Eğer ülke kalem ile yönetilirse, orada yaşayanların talep ve gereksinimleri karşılanır. Bu siyasal ve toplumsal olguyu Ögdülmüş (akıl) tarafından hükümdara verilen şu bilgi ışığında kavramaya çalışmak daha iyi olur: "Ey devletli hükümdar, şu iki vazife büyük vazifelerdir, büyüklüğün adıdır. Biri

12 Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, derleyen Recep Erdoğan, Marmara Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995, s.10.

13 Daha fazla bilgi için bkz. Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, derleyen Reşit Rahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu, ikinci baskı, Ankara, 1974; Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, Kabalci Yayınevi, 2006.

9

Akademik
Bakış

9

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

vezirlik, ikincisi ordu kumandanlığıdır, bunlardan biri kılıç tutar, biri kalem. Memleketin nizamını ve dizginini ellerinde tutar, bu ikisi el ele verirse, onu kim koparır.”¹⁴

Burada, modern siyaset kuramındaki kuvvetler ayrılığı ilkesini doğrudan olmasa bile dolaylı olarak çağrıştıran bir anlayışla karşılaşılıyor. Bu ve daha önce dile getirilenler, bugünkü dünyada çokça sözü edilen demokrasi, hukuk devleti, eşitlik, “iyi yönetilme hakkı” gibi çağdaş değerlerle ilintili *öncüller* olarak kabul edilebilir. Devletler arasındaki ilişkiler konusunda da üzerinde durulması gereken hususlar vardır. Öncelikle, diğer devletlerle ilişkilerin entelektüel birikimi olan, yol yordam bilen, şiir ve hesaptan anlayan elçiler marifetiyle geliştirilmesi öngörülüyor. Ögdülmüş (akıl), hükümdara devletler arasındaki ihtilâfların anlaşma (müzakere) yoluyla çözülmesini, eğer karşı taraf anlaşmaya yanaşmazsa, en etkili biçimde askerî önlemlerin alınması gerektiğini; bu durumda ise düşmana karşı kin ve öç alma duygusu ile hîleye başvurma zorunlu olacağını söylüyor. Buradan biz, kökleri Avrupa’da olan Siyasal Gerçekçilik (Realpolitik) anlayışının¹⁵ barış ve savaş dönemi ayırt etmeksizin tüm zamanlar için öngördüğü *hîleye dayalı güç ve çıkar politikasının* yalnızca savaş zamanında meşru görüldüğünü anlıyoruz. Hatta savaşta bile yaralananın tedavi edilmesi, esirlere iyi muamelede bulunulması, ölen düşman askerlerinin “hürmetle” kaldırılması gerektiği belirtiliyor. Düşman kaçarsa ölçülü takip edilmesinin önemine işaret edildikten sonra, günümüzde uygulanan güç politikasının hazırladığı zeminde çevremizde bizim de gözlemlediğimiz tepkisel davranışlardan dolayı katılacağımız bir tespitte bulunuluyor: Ümitsizliğe düşen insanların kendi canlarından başka kaybedecekleri bir şey yoktur, bunlar evvela öldürür, sonra da ölürler.

Demek ki, düşmana bile yaşama hakkı tanıyan bir siyaset felsefesi gerekiyor, geniş alanlarda uzun süreli hâkimiyet kurmak için. Türklerin Balkanlar’da tutunmaları ve Avrupa içlerine kadar ilerleyerek, beş yüzyıl kadar devlet etmeleri, böyle bir siyaset anlayışıyla mümkün olmuştur. Bu, kendi çıkarınız için ötekini yok etmeyi değil, öteki ile birlikte yaşamayı gerekli kılan doğal gerçekliğin farkında olmayı gerektirir. Buna zıt bir tutum içinde olan Amerika Birleşik Devletleri’nin o çok tartışılan *ön alma, etkisizleştirme* amacı güden güncel dış/güvenlik politikası, gerçekte, Irak’ta görüldüğü gibi, güvensizlik üretir olmuştur. Bir zamanlar, idealist, gerçekçi olmayan dış politika peşinde olduğu gerekçesiyle eleştirilen¹⁶ ABD, kendi tarihsel tecrübelerinin de

14 Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, derleyen Recep Erdoğan, *a.g.e.*,s.37

15 Buna aşağıda daha ayrıntılı değinilecektir.

16 Alman papaz Reinhold Niebuhr 1944 yılında, Hıristiyanlığın dinsel metinlerinde geçen ifadeleri aynen kullanarak, «Aydınlığın Çocukları ve Karanlığın Çocukları» başlığıyla yayımladığı

etkisiyle şimdi Siyasal Gerçekçilik temelinde çıkar ve güç özdeşliği anlamına gelen bir siyaset izlemektedir. Etik ve dinsel normlardan arındırılmış olması gereken siyasal gerçekçilik uygulanırken, özellikle yeni muhafazakârlar (neo-con) tarafından desteklenen ABD Başkanı Bush'un söylemindeki dinsel mesajlar, bir çelişkiye yol açmaktadır. Acaba Amerikan tarzı Siyasal Gerçekçilik, bir anlamda, yine "idealist" politikaya mı dönüşüyor? Çünkü Bush tarafından yapılan "iyi" ve "kötü" ayrımı, değerlere tutunmamayı ilke edinen siyasal gerçekçiliği değil, dinsel tanımlamaları çağrıştırmaktadır. Yoksa güce ulaşmak amacıyla her türlü aracın kullanımını meşru görüp ilkesizliği (politikanın kendi etik normları olduğu savı) ilke edinen Siyasal Gerçekçilik tam da bu mudur? Biçimsel olarak değilse bile, izlenen mantık ve sonuç itibarıyla, öyle denilebilir. Bu konuya daha sonra ayrıntılı biçimde değinilecektir.

Yukarıda kısaca bir tespit anlamında değinilen Siyasal Gerçekçilik ve ABD politikalarının *Türklerin Asya'dan Avrupa'ya uzanan varlık siyaseti*¹⁷ ile karıştırılmaması gerekir, ikisi arasında amaç ve yöntem farkı vardır.

Bir diğer örnek de, yukarıda işaret edildiği gibi, *Dede Korkut Hikâyeleri*'dir. Aslında sözlü anlatım olan Dede Korkut Hikâyeleri, 9.-11. yüzyıldan itibaren halk dilinde varlığını koruyarak sonraki kuşaklara aktarılmış, tahminen 15.-16. yüzyılda Kuzey Anadolu'da Akkoyunlular döneminde yazıya geçirilmiştir. Orijinal yazmalar Dresden, Vatikan ve Berlin'de bulunmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri sadece bir edebiyat ürünü olarak değil, o devrin toplum yapısı, siyaset tarzı ve komşu ülkelerle ilişkiler hakkında bilgi ve fikir veren özelliğiyle de dikkate alınmalıdır.¹⁸ Bu açıdan bakıldığında, hikâyelerden çeşitli

yazısında, yeterince gerçekçi bulmadığı Amerikan dış politika anlayışını Realpolitik adına sert biçimde eleştirmişti.

17 Türklerin M.Ö. 3 bin yıllarında atı ehliştirdikleri biliniyor. Araplar, at tımarcısının yaptığı işi *siyaset* kavramı ile anlatmışlardır. Türkler, at sayesinde kolaylaştırmaya çalıştıkları ilk dönem göçebeliğini ileriki yüzyıllarda yerleşik hayata dönüştürmüş olsalar da, bunun sağladığı kültürel özelliklerin daha sonraki dönemlerde yararını görmüşlerdir. Böylece Türkler, *öteki* ile barış ve karşılıklı saygı içinde bir arada yaşamanın mümkün olduğunu dünyaya göstermiştir. Bunu, *Türk modeli* ya da *Türklerin varlık siyaseti* olarak ifade edebiliriz.

18 Uluslararası PEN Türkiye Merkezi'nin bu yıl (2007) aldığı bir kararla Dede Korkut Öykü Ödülü ihdas edilmiştir. Bu vesileyle Dede Korkut Hikâyeleri'nin hem iç hem de dış politika ile bağlantıları yönüyle de incelenmesi yararlı olacaktır. Dede Korkut Öykü Ödülü hakkında H.Temel. Akarsu tarafından yazılan giriş metnindeki tespitler, bu makalenin izlediği metod ile de uyumludur: "Toplumdaki genel yargı Dede Korkut Hikâyeleri'nde epik edebiyat, hamaset ve menkıbenamelerin galebe çaldığı yönündedir. Fakat bu, gerçeği yansıtmamaktadır. Bilakis, Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki betimlemelerden dönemin sivil toplumsal, güncel yaşantısı hakkında çok kıymetli bilgiler ediniriz. Olay örüntüleri, genelde komşu milletler, topluluklar, obalarla ilişkileri ve çekişmeleri anlatsa da, kimi zaman iç mücadeleler, doğüstü varlıklara karşı verilen kavgalar, sosyal-siyasal algılara dair yorumlar ve hatta düpedüz güncel gönül hikâyelerine kadar inilebilir. Metinlerde... bilgelik, erdem ve suhulet hâkimdir." Bkz. Hikmet Temel Akarsu, Dede Korkut Hepimizin Atasıdır, *Radikal* Kitap Eki, 23.11.2007, s.18

hadiselerin karşılaştırmalı anlatımı yoluyla milletin bilgi edinmesi ve kendilerine dersler çıkarması, ayrıca devletin ve yöneticilerin nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda uyarılması, ama hepsinden de önemlisi *güçlü* olmanın *erdemli ve maharetli* olmakla eşdeğer sayılması gibi anlamları çıkarsamak mümkün, hatta gereklidir. Örneğin devlet yöneticilerine ekonomik güce sahip olmaları tavsiye edilirken, aynı zamanda erdemli olmaları ve bir hüner/maharet sergilemeleri telkin ediliyor. Bu ikincisi (hüner/maharet), siyaset ile meşgul olan devlet yöneticisine çok farklı bir zeminde bir şeyler üretme şansı verecek ve ona sürekli yeni ufuklar açarak, kararlarında daha isabetli olmasını sağlayacaktır. Bu edebiyat, müzik türünde bir sanat ile meşguliyet olabileceği gibi, herhangi bir ekonomik ve sosyal işlevli meslek de olabilir. Osmanlı şehzadelerinin bir zanaat öğrenmeleri âdettendi. Padişahların çoğunun şiir ve müziğe yatkın, hatta şair ve müzisyen derecesinde olmaları bir yana, hepsinin öğrendiği bir mesleği vardı. Örneğin imparatorluğun en hassas döneminde 33 yıl hükmetmiş II. Abdülhamit iyi bir marangoz idi, sarayda kendine ait bir atölye bile yaptırmıştı.

Dede Korkut Hikâyeleri millete de öğüt verir: Devlete ve eşine sadık olmak, konuksever olmak, başkaları hakkında dedikodu yapmamak, çocuğu iyi yetiştirmek, üstüne düşen görevi hakkıyla yerine getirmek, dürüst ve cesur olmak.¹⁹ Bunlar, kuşkusuz, bir devlet için asla göz ardı edilmeyecek derecede önemli olan sosyal dokunun sağlığı için gerekli davranış ölçütleridir.

Bunlardan habersiz olarak, göçebe bir milletin Asya'dan kalkıp Avrupa'nın içlerine kadar giderek orada bir siyaset ve devlet modelini hâkim kılması düşünülemez. Yukarıda değinmeye çalıştığımız Türk siyaset ve devlet kültürünün tarihsel köklerine atıfta bulunurken, çözümlememize farklı boyutlarda katkı sağlayacak özelliği olan *Nizamülmülk* ve onun *Siyasetname*'si unutulmamalıdır. Önce, yazarı hakkında birkaç söz: Bu, Büyük Selçuklu Devleti vezirinin asıl adı Hasan olup memlekete düzen veren/vazeden anlamında, *Nizam-ül Mülk* unvanıyla tanınmıştır. 1018 tarihinde Gazne Devleti'nde memur bir babanın çocuğu olarak Horasan yöresinde dünyaya gelen Nizamülmülk, gençliğinde Gazne Devleti'nde görevde bulunmuş, daha sonra ise Büyük Selçuklu Devleti'nin veziri olmuştur. Yönetimdeki dirayetinin yanı sıra bilim ve kültür alanında da açılıma önyak olan vezir, bugünkü anlamda üniversite işlevini yerine getiren Nizamiye Medreseleri'ni kurmuştur. Bunların ilki 1067 yılında Bağdat'ta, diğerleri Merv, Isfahan, Rey, Belh, Herat, Musul ve Basra kentlerinde eğitim ve öğrenime açılmıştır. Bugün en az dört ayrı ülke (Türkme-

¹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, Kabalı Yayınları, 2007.

nistan, İran, Irak, Afganistan) sınırları içinde bulunan bu kentler, devrin belki de en ileri düzeyde bilim ve kültür etkinliğinin mekânı olmuştur. Özellikle de Bağdat'ı, bu anlamda bir kere daha anmak gerekir. Hele de şimdilerde, 2003 Amerikan müdahalesinden sonra içinde bulunduğu yıkıcı kaos ortamıyla bir mukayese anlamında Nizamülmülk dönemindeki Bağdat'ın tasavvur edilmesi için bu iyi bir vesile olur. Ve buradan, Türklerin Ortadoğu'dan sonra Balkanlara açılmalarında itici gücünün ne olduğu sorusuna yanıt aramak üzere bir başka tasavvura yer açma zorunluluğu doğar: Başarı, *teori* ile *uygulamanın* birbirinden kopukluğunda değil, birbirini tamamlamasında varlık gösteriyor. Sözü edilen *Siyasetname*, bu bakımdan teori ve uygulamanın sinerjisi (ortak etki) gibi düşünülebilir. Devlet yönetiminde usûl ve ilkeler ile toplumda güven ve istikrar konularında gözlem-analiz ve öneriler içeren *Siyasetname*, Osmanlı döneminde de yöneticilere yol gösterici olmuştur. İki ayrı Türk devleti olan Gazneli ve Selçuklu geleneğinde yönetim tecrübesi edinen Nizamülmülk, *Siyasetname*'yi Türkçe değil, Farsça yazmıştır. O dönemlerde Türkçe daha çok günlük konuşma dili olarak kullanılırken, yazın dili olarak genellikle Farsça ve Arapça tercih edilmiştir. Doğrusu, Türklerde başka örnekleri olan bu durumu, eleştirilmesi gereken bir dil ihmalkârlığı olarak görmek zorundayız. Kaşgarlı Mahmut'un Türk dilini Arapça karşısında güçlendirmek amacıyla yaptığı çalışmalar da sınırlı düzeyde kalmıştır. Dilin düşünce ve kanaat oluşumundaki etkisi nedeniyle de olsa gerek, bugün Türkler arasında bile Nizamülmülk'ün İranlı olduğunu düşünenler vardır. İlk nüshası Türkiye'de, Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan Nizamülmülk'ün *Siyasetnamesi*,²⁰ Batı dillerine de çevrilmiştir. Oradan çıkarsayabileceğimiz teori ve pratiğin hulâsası şudur: "Devlet yöneticisinin halka vereceği en büyük şey, adalettir, devletlerin zulüm ile varlık göstermeleri sürekli olamaz".

Yukarıda görece ayrıntılı olarak çeşitli tarihsel, kültürel ve siyasal olgular temelinde yapılan *çözümleme girişimi* iki açıdan değerlendirilmelidir. Birincisi, modern Uluslararası İlişkiler disiplinine özgü kuram ve modellerin kapsama alanına girmeyen toplum ve devletlere dair ilişkilerin analizine zemin hazırlayıcı (belki model oluşturucu) bir örnek anlamındadır. İkinci olarak: Türklerin tarihsel süreçte kültür ve siyasete ilişkin edimimleri (ki bunlara farklı örneklerle değinildi) bir yandan onları, gerçekte, dünyaya açık ve ilerlemeci bir davranışa sevk ederken, diğer yandan (Türkler hakkında) yaratılan *negatif imajın* referans değerini zayıflatmaktadır.

20 *Siyasetname* hakkında fazla bilgi için bkz. Sadık Yalsızuçanlar, *Siyasetname Nizamülmülk*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002; Nizamülmülk, *Siyasetname (Siyerü'l mülik)*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1995; Nizamülmülk, *Siyasetname*, Antik Yayınları, 2007.

Görüş

Akademik
Bakış

13

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Siyasal Gerçekçilik, Avrupa, ABD ve Türkiye: Teori ve Uygulama

Şimdi tekrar yukarıda açtığımız güncel bağlantılı konuya dönelim: ABD Başkanı Bush'un özellikle 11 Eylül 2001 hadisesinden sonra dikkatleri üzerine çeken ve Türkiye'yi de doğrudan ilgilendiren siyasetinin algılanış ve uygulanış biçimine değinmiştik. Zaman zaman uygulama ve teori arasında ilinti kurulur. Gerçekten de teoriden esinlenme ve siyaseti ona göre şekillendirme çabalarına her zaman rastlanılabilmektedir. Ama burada önemli olan, teoride geçen açıklama çerçevesi ve siyaset önermesinin aslında neyi amaçladığı, bunların hangi tarihsel (siyasal, kültürel, ekonomik) koşulların ürünü olduğudur. Belki aynı kavram ya da tanımlama, mevcut koşullarda o dönemdekinden çok farklı anlam ve etkiye sahip olabilir. Carl Schmitt ve Leo Strauss'un teorik düzeydeki gözlem ve saptamalarını bu açıdan inceleyerek, konuyu çözümlenmeye çalışalım.

19. ve 20. yüzyıldaki önemli siyasal ve toplumsal dönüşümlere kendi yaşam süresinde (1888-1985) tanık olan Alman devlet kuramcısı ve devletlerarası hukuk uzmanı Carl Schmitt', liberal demokrasiye karşıdır ve "totaliter devlet" fikrini savunur.²¹ Ona göre²², evrensel bir düzen ve bir üst merci bulunmadığı sürece, siyasal başkalıkları nedeniyle uluslararası alandaki her bağımsız oluşum (devlet) birbirinin potansiyel düşmanıdır. Bu düşmanlığın üç türü vardır: Konvansiyonel (uzlaşımsal) düşmanlık, gerçek düşmanlık ve mutlak düşmanlık. Konvansiyonel düşmanlık, korunup gözetilen bir savaşı (ius in bello) gerekli kılar. Bu türden savaşlar, devletin planları doğrultusunda sadece düzenli ordular tarafından yürütülür. Schmitt, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Cenevre Sözleşmeleri'ni konvansiyonel savaşların sağladığı kazanım olarak değerlendirir.

Konvansiyonel düşman, bütün tarafların vardığı uzlaşmanın sadece bir bölümüne karşı çıkarken, gerçek düşman uzlaşma çerçevesinin tümüne itiraz eder. Mutlak düşman ise herhangi bir coğrafya ile sınırlı değildir, o kendini kabul ettirme savaşı verir. Böyle bir düşmanla konvansiyonel savaş sonucunda barış antlaşması yapılamaz. Bunlara karşı ancak, "dışlayıcı" savaş yürütülür, böylelikle düşman, "iyi ve kötü" (haklı, haksız) kategorisinde değerlendirilir. Ama bu durum, düşman ve savaş kavramının siyasal alandan teolojik alana kaymasını beraberinde getirir. Bu da, bir bakıma, hukukun ve sözün bittiği

21 Schmitt'e göre, insandan önce devlet gelir. Uluslararası ilişkilerde belki de en kırılgan evreleri yakından gözlemleyen Schmitt'in analizlerinde bunun da etkisi olmuştur.

22 Carl Schmitt'in bu konulardaki görüşleri için bkz Carl Schmitt, *Römischer Katholizismus und Politische Form*, Klett- Cotta Verlag, 2.Auflage, 1984; C.Schmitt, *Politische Theologie*, Duncker & Humblot Verlag., 8.Auflage., 1996.

yerdir. Çünkü siyasal alanın hukukî denetimi söz konusu olabilirken, teolojik/dinsel zeminde “iyi” ve “kötü”nün hangi kritere göre sorgulanıp belirleneceği, başlı başına bir sorun olarak kendini gösterir. ABD’nin bilinen söylem ve uygulamaları, bu bakımdan, yani siyasetin olağan denetimi dışında kalacağından dolayı, belirli bölgelerin güvenlik ve istikrarına zarar verici niteliktedir.

Schmitt’in yukarıda ifade edilen “düşman” sınıflandırması ve “iyi, kötü” ayrımına dayalı teorisi, bugünkü dünya gerçekliğinde iki tarafı keskin bıçak etkisi yapabilir. Bunu kullanarak, bazı bölgesel ve uluslararası uyuşmalıkların arka planını açıklamak mümkün olabileceği gibi, doğrudan politika ve söylem belirlemeye yönelme hatasına düşmek de söz konusu olabilir. Nitekim bu ikinci anlamda, küçümsenmeyecek boyutlarda müşterisinin olduğu da görülüyor. Son yıllarda Bush yönetimindeki Amerikan politikası ile buna karşı mücadele eden çeşitli grupların izlediği yöntem buna örnek verilebilir. Ne var ki, etik ve dinsel normlardan arındırılmış olması gereken siyasal gerçekçilik uygulanırken, özellikle yeni muhafazakârlar (neo-con) tarafından desteklenen ABD Başkanı Bush’un söylemindeki dinsel mesajlar, bir çelişkiye yol açmaktadır. Acaba Amerikan tarzı Siyasal Gerçekçilik, bir anlamda, yine “idealist” politikaya mı dönüşüyor? Çünkü Bush tarafından yapılan “iyi” ve “kötü” ayrımı, değerlere tutunmamayı ilke edinen siyasal gerçekçiliği değil, dinsel tanımlamaları çağrıştırmaktadır. Yoksa güce ulaşmak amacıyla her türlü aracın kullanımını meşru görüp ilkesizliği (politikanın kendi etik normları olduğu savı) ilke edinen Siyasal Gerçekçilik tam da bu mudur? Biçimsel olarak değilse bile, izlenen mantık ve sonuç itibarıyla, öyle denilebilir.

Burada Schmitt’in teorisinde geçen tanım ve sınıflandırma mevcut Amerikan iktidarı (ve onu yönlendiren yeni muhafazakârlar) için esin kaynağı olabilir, ama orada vurgulanan tehlikeye de düşülebilir. Bunlar, Türkiye’yi çok yakından ilgilendiren gelişmelerdir. O nedenle, sadece sonuçlarla uğraşmak zorunda kalmamak için, hadiseleri gerçek zeminlerinde doğru tespit etmek gerekir. Muhatabınızın, dost ya da düşman, dünya gücü ya da yakın komşu, kim olursa olsun, irrasyonel ve takip edilemez bir davranış içinde olması sizin için de tehlike oluşturur. Schmitt’in ileri sürdüğü görüşlerin taraftar bulması durumunda, acaba ABD ile ona muhalif olanların siyasal mücadeledeki tercih ve uygulamaları mevcut uluslararası yapıyı ve Türkiye’yi nasıl etkiler? Örneğin Schmitt’in, bir uluslararası hukuk düzeninin (adaletli bir dünya düzeninin), genellikle, egemen devletlerin kendi siyasal fikir ve değerlerini ötekilere karşı hâkim kılmak amacıyla yürüttükleri savaşlar aracılığıyla kurulduğunu belirterek, savaşın *iyi* hedeflere hizmet edebileceğini, en anlamsız savaşın bile sonuçta barışın sağlanmasına hizmet ederek anlam kazanacağını inançla vurgulaması, dönüşüm sürecindeki uluslararası ilişkileri nereye yönlendirir?

Qası

Akademik
Bakış

15

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Kuşkusuz, bunu bilmek kolay olmaz. Kimileri teori yazıyor, sonra kimileri de onu uygulamaya çalışıyor. Ama siyaset yapıcı, uygulama aşamasında teoriyi işine geldiği gibi uygulamaya kalkışır, tehlike doğar. Bu türden tehlike durumları her zaman potansiyel bir tehdit unsuru olarak mevcuttur.

Diğer yandan, Yahudi kökenli bir Alman olan Leo Strauss'un felsefesinin de son dönemlerde özellikle bölgesel müdahaleler ve küresel üstünlük arayışına yönelik politikalara çığır açıcı etkide bulunduğu gözlemlenmektedir. Carl Schmitt gibi, liberal demokrasiye karşı tutumuyla tanınan Strauss, paradoksal bir biçimde, gerektiğinde, devletin bekası için hem dini hem de nihilizmi savunabilmektedir. Almanya'da Birinci Dünya Savaşı sonrasında Sosyal Demokratların öncülüğünde kurulan liberal Weimar Cumhuriyeti'ne karşı Hitler'in Nasyonal Sosyalizmini nihilist bir tepki olarak benimsemişi, ayrıca, devlet için değil ama toplumun bütünlüğü için dinin vazgeçilmez olduğunu düşünmesi, çelişkili gibi görünse de, aslında teorisinin hedefleri itibarıyla kendi mantığı içinde tutarlıdır. Çünkü Strauss da Machiavelli ve Hobbes gibi Realpolitik çizgide düşünüyor. Bu düşünce sisteminde, sizin muhatabınız olan ya da yönetiminizde bulunan kişi veya topluluk için "iyi" olarak reklam ettiğiniz şey, *gerçekte* iyi olmak zorunda değildir. Bir başka ifadeyle: bir politika unsuru olarak kullanmak durumunda olduğunuz değerlere (örneğin din, demokrasi, barış) inanmak zorunda değilsiniz. Daha açık söylemek gerekirse, topluma gerçeği anlatmak, aslında, doğru değildir. Strauss, bu "aldatma felsefesi"nin²³ gerekçesini de, dolaylı da olsa, dile getirir: Eski filozofların eserlerinde *anlamın* bilinçli olarak gizlenmesi, olağan bir durumdur. Buradan hareketle, gerçeğin halk tarafından anlaşılmasının zaten mümkün olmadığını ileri sürmek, literatüre (Siyasal Gerçekçilik) aykırı değildir.

Peki, önerilen politikalar işlevsellik yönüyle, yani toplum için, bölgesel ve küresel düzeyde ne anlama geldiği açısından sorgulandığında, ne görülür? Örneğin "Ortadoğu Barışı" söylemi. Barış kimin için? Onu tertipleyen için mi? Yoksa halk için mi? Bu halk hangi tarafta olursa olsun, fark etmez.. Filistinli Müslüman veya Yahudi. Barış içinde yaşamak herkesin hakkı olmalı (mı?) Teori bu konuda ne diyor? Barış mı kalıcı olmalı, yoksa savaş mı kalıcı olmalı? Dış tehdit ortadan kaldırılmalı mı, yoksa mevcut değilse bile yaratılmalı mı?

Bu soruların yanıtı, konuya yaklaşımı sağlayan teorik/düşünsel yapıya, tarafların kimler olduğuna, konjonktüre ve jeostratejik/jeopolitik konuma göre değişir. Realpolitik açıdan bakıldığında, söylenenle düşünülen (planla-

23 Bkz. Jim Lobe, *Leo Strauss' Philosophy of Deception*, AlterNet. Posted May 19, 2003: <http://www.alternet.org/story/15935?page=2>.

nan) birbirinden farklıdır; çünkü ortak çıkar değil, tekil çıkar anlayışı geçerlidir. Barış, çoğu zaman sadece “imajın adı” olabilir, gerçeğin adı kendi gerçekliğiyle konulmaz.²⁴ Örneğin Ortadoğu’da yapılan budur, bugün.

Diğer yandan, Hıristiyanlığın kutsal metinlerine atıfla Thomas Hobbes’un da, eleştirel bir yaklaşımla da olsa, dile getirdiği²⁵ “Tanrı’nın Krallığı” ve “Şeytanın Krallığı”, bir başka ifadeyle, “iyi” ve “kötü”, aslında, Bush’tan daha önce dünyadaki siyasetin nesnesi olmuştur. Hatta, bunun kökleri Avrupa’da olduğu için, Türkler ile de ilgili bir boyutu vardır. Önce, konunun Hıristiyan geleneğindeki yerine değinip sonra Türklerle ilgili kısmına gelelim. Bir inanışa göre ilkin Hz.Musa tarafından kurulan ve sonra tekrar bozulan “Tanrı’nın Krallığı”nın bazı kutsal metinlerde²⁶ daha sonra güç yoluyla dünyaya yeniden hâkim olacağı ifade edilmektedir. Egemen güçlerden birini temsil eden “Tanrı’nın Krallığı”, Hıristiyanlığın hâkim olduğu yer olarak kabul ediliyor. Bir de “dünyadaki karanlığın hükümdarı”na atıfla sözü edilen güç vardır: “Şeytanın Krallığı” ya da “kötü ruhlar prensliği”. Şeytanın Krallığı’nın karanlık bölümü, Tanrı’nın kilisesinin olmadığı yerdir.²⁷ Avrupa’da 14. yüzyıldan itibaren Müslüman Türklerin fetihle ele geçirdikleri yerler, bu anlayışa göre, Şeytanın Krallığı’nın egemenliği altındadır. Daha önce belirtildiği gibi, Martin Luther, Erasmus ve birçok başka Hıristiyan Avrupalının Türkleri *şeytan, kötü ruh* (demon), imansız gibi kötülük simgesi kavramlarla tanımlaması bir gelenek halini almıştır. Bu inançsız ve yabancı topluluk (Türkler), aslında, Tanrı’nın Krallığı olan Hıristiyan ülkesine (Avrupa) gelmemeliydi. Ama, Luther ve Pierre Viret’e göre, Tanrı “Hıristiyanları hataları yüzünden Türklerle cezalandırmış”²⁸ ve onlara Avrupa’nın kapılarını açmıştır. Yoksa Türkler, bu anlayışa göre, kendi yetenekleri ve güçlerinden dolayı Avrupa’ya girmiş değildir. Hobbes da Hıristiyanların bilgisizliği ve gururu yüzünden ülkelerine düşmanın girdiğinden söz eder. Hatta ona göre, insanî tasavvurla kavranılmayacak ölçüde olağandışı bir öğretisi ile gelen düşman, şeytanın desteğiyle kendi söylemini hâkim kılmıştır.²⁹

24 Bkz. İbrahim S.Canbolat, İmajın Adı Barış, Ya Gerçeğin Adı?, “Perspektif”-Yeni Yüzyıl, 22 Nisan 1997

25 Thomas Hobbes’in, sözü edilen kavram içeriklerinin ayrıntılı incelendiği kitabı Leviathan’ın tam metni için bkz. Thomas Hobbes Leviathan, <http://ebooks.adelaide.edu.au/h/hobbes/thomas/h68l/chapter44.html>.

26 Mark 9.1; aktaran Thomas Hobbes Leviathan, <http://ebooks.adelaide.edu.au/h/hobbes/thomas/h68l/chapter44.html>

27 Aynı yer.

28 Pierre Viret’in sözleri için bkz. Braudel, *a.g.e.*,s.23.

29 Thomas Hobbes Leviathan, <http://ebooks.adelaide.edu.au/h/hobbes/thomas/h68l/chapter44.html>.

Gazi

Akademik
Bakış

17

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Bütün bu betimleme ve gerekçelendirmenin, aslında, bir imgelemi (tasavvur) ve Avrupa'nın ontolojik duruşunu yansıttığını, başkalarıyla ilişkilerin nasıl şekilleneceğine ilişkin düşünsel tasarımlarda da aynısının geçerli olduğunu söylemek mümkün. Siyasal Gerçekçiliğin fikir babalarından sayılan Hobbes'un insanın düşünüş ve davranışının oluşumuna yönelik analizi incelendiğinde, Avrupa'nın, Türklere bakışını da etkileyecek olan hâfıza kayıtlarının nasıl meydana geldiğini görürüz. Hobbes'a göre, insandaki imgelem yani tasavvur, hayal gücü veya diğer istençli davranışlar ve karşılıklı anlaşma özelliği, hayvandaki ile aynıdır. İnsana özgü anlama/algılama, sadece onun iradesi ile ilgili olmayıp hadiselerin sürekliliği ve eşyanın adları ile bağlantılı olarak, doğrulamaya veya çürütmeye yönelik bir anlayıştır. Düşünüş, kılavuzsuz ve kendiliğinden olduğu için, buna bağlı görüş ve yargı da doğal seyri içinde gelişiyor. Ölçsüz de olabiliyor. Hobbes, düzenli düşünüş çizgisinde de imgeleme (tasavvur) etki eden sebebin yine insanda ve hayvanda aynı olduğunu ileri sürüyor. Bu anlayışa göre, insan herhangi bir konu hakkında düşünce geliştireceği zaman, onu geçmişteki tecrübeleri (bilgi ve algılama) ile ilişkilendirerek yapar. İnsanı hayvandan ayıran bir mantıklı düşünüş ve ihtiyat söz konusu değildir. Hobbes'un, siyasal gerçekçiliğin ana tezini yansıtan şu savı, çok daha anlamlıdır: Bir yaşındaki bir hayvan neyin kendi yararına olduğunu on yaşındaki bir çocuktan daha iyi takip eder.³⁰

Öyle anlaşılıyor ki, bu modelde optimum çıkar takibi için behîmî ihtirasların canlı tutulması gerekiyor. "Herkesin herkesle savaş halinde" olduğu bir dünyada, ideal olan, behîmiyet düzeyinde bir savunma ve saldırı nosyonu ile güçlenmektir. Burada siyaset ve güç, evrensel etik değerlerle uyum sağlamak zorunda değildir; bunlar kendi etik ilkelerini yaratırlar.³¹ Ayrıca, Hobbes'a göre, insanın düşünüşü sonludur. Geniş ufuklu olamaz (mı?).. Esasen, insan kendi (devletin) güvenliği ve çıkarına yönelik olarak ötekilerle beşerî ortaklıklar geliştirmek için, önce düşünsel düzeyde asgarî müşterekler edinmek zorundadır. Behîmî hırsların siyasete yön verdiği durumlarda ise evrensel ölçüde asgarî müşterek arayışı zaten daha baştan köreltilmiş olur. O zaman da yapılabilecek en menfaatli şey, bir bakıma el yordamıyla, bencil ve iptidai biçimde, varlığını sürdürmenin aracı olarak kaba kuvvet(güç)e sarılmaktır. Hobbes, Machievelli ve diğer fikir babalarının açtığı çığırdan giderek, bu Siyasal Gerçekçiliği keşfeden, aslında, Avrupa'dır. Ama aynı Avrupa, en az üç yüzyıl bu modeli uyguladıktan ve bunun beşerî birikime ve değerlere verdiği

30 Aynı yer.

31 Bu anlayışa göre, *güçlü olmak* ile *erdemli olmak* aynı şey değildir. Buna karşılık, özellikle Dede Korkut Hikâyeleri'nde görüldüğü gibi, Türklerin siyasal kültüründe güçlülük ile erdemlilik birbirini tamamlayan iki unsurdur.

zararı fizikî ve entelektüel boyutta yaşadıkdan sonra, 20.yüzyılın ortalarından itibaren *ortak çıkar* ve *karşılıklı güvene* dayalı bir barış ve refah modelinde uzlaşmaya varmıştır. Bu model, çıkar takibini behîmiyet düzeyinden insanî düzeye taşıyan, evet, yükselten bir niteliğe sahiptir.

Demek ki, insan kendini değiştirip geliştirebilen bir varlıktır. Kimilerinin içgüdü ve davranışlarında behîmî özellikler ağır basabilir, ama belki bunlar zaman içerisinde bilgi ve deneyimle değişerek daha insanî bir nitelik kazanabilir. Aristoteles'in insanı "siteye bağlı hayvan" olarak tanımlaması, filozofların insandan "konuşan hayvan" diye söz etmesi de bu çerçevede düşünülebilir. Hatta Yunus Emre'nin "...ilim kendin bilmektir/ sen kendini bilmezsin/ bu nice okumaktır..." dizelerinden çıkarabileceğimiz anlam içeriğini de buraya dâhil edebiliriz. Burada dile getirilen, insana dair yargılarda, insan, kendinden aşağı derecede bir varlıkla tanımlanırken, tanımlandığı varlıkta bulunmayan bir yeteneğe gönderme yapılarak, insan asıl gerçekliğiyle anlatılıyor. Bu anlamda yorumlayacak olursak, Aristoteles aslında şunu demiş oluyor: "İnsan, bir toplumsal ve siyasal düzen kurup orada beşerî gereksinimlerini karşılayan varlıktır. Hayvan bunu yapamaz." Aynı şekilde, filozoflar da, insandaki konuşma yeteneğinin onu hayvandan ayıran bir özellik olduğunu, hayvanın konuşamayacağını dile getiriyor. Yunus'da ise insana yönelik çok daha farklı, ince, zarif bir uyarı hissediliyor: Okumak, kişinin önce kendinden başlayarak, varlığı bilip tanımasını sağladığı ölçüde gerçektir. Aksi halde, okumanın ne bir anlamı olur ne de herhangi bir işlevi.

Bunlar, genel anlamda işlevselliğe yönelik bir vurgulama, özeldense Siyasal Gerçekçiliğin insana bakışına getirilen bir eleştiri olarak değerlendirilebilir.

Türkiye, sürekli bir biçimde Siyasal Gerçekçilik imgelemine yarattığı *imaj politikasının* negatif etkilerine mâruz kalmıştır. Gerçi Avrupa, yukarıda belirtildiği gibi, kurumsal anlamda Avrupa Topluluğu/Birliği oluşumuyla beraber siyasal gerçekçiliği terk etmiştir, ama bu sadece kendi sistemi içerisinde geçerlidir. Üçüncü ülkelere yönelik politikalarında hâlen devam ettiğine tanık oluyoruz. Peki, acaba Türkiye'nin bu sisteme dahil olması (bu ne kadar mümkün?) Türkiye açısından sorunun çözümlenişi anlamına gelir mi? Bu, tabii ki kolay yanıtlanabilecek bir soru değildir. Üzerinde iyi düşünülmesi gereken, ayrı bir inceleme konusudur. Ama, en azından meselenin böyle bir boyutunun da olduğunun bilinmesinde yarar var.

Burada şunu belirtelim ki, hem Avrupa Birliği hem de ABD ile ilişkileri ve bölgedeki güncel ve tarihsel rolü açısından Türkiye'nin konumu ve tercihleri, yadsınılmayacak derecede önemlidir. Acaba Türkiye'nin dış dünya ile ilişkilerinin işlevselliği (öncelikle kendi ulusal çıkarları anlamında) neye bağlı-

Gezi

Akademik
Bakış

19

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

dır? Örneğin Avrupa Birliği, Balkanlar, ABD, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya gibi birbirinden farklı özellikteki ülke ve bölgelerle ilişkilerin işlevsel zeminde gelişmesi için neler gereklidir? Bir yerde tarih ve kültür önemli olurken, başka yerde jeopolitik konum, diğer yerde ise konjonktürel bir sorun ilişkilerin taşıyıcısı olabilir. Bunların iyi tespit edilmesi, yaratılan imaja takılmamaya bağlıdır. Onun için, gerektiğinde her bir gelişmeye yönelik bir kuramsal açıklama çerçevesi geliştirilebilir. Ne var ki, böyle bir girişimin de kimi zaman Türkiye'ye mâliyeti olabiliyor: Geliştirilen bir tezin başka bir konu ya da sorun alanında, tıpkı bir bumerang gibi, Türkiye'ye karşı kullanılma riski. Şimdilik, yeterince açıklama yapılmadan örneklendirmenin yanlış anlamalara yol açabileceği düşüncesiyle, sadece buna değinmekle yetinmiş olalım. Ama buna rağmen, Türkiye, tarihsel ve güncel kimlik bilinciyle, kendine özgü bir davranış modeli geliştirerek, hem sorunlarına isabetli çözümler üretebilir hem de bölgenin hatırı sayılır (kabul gören) bir gücü olabilir.

Sonuç Olarak

Uluslararası ilişkilerin analizine yönelik her teorinin, ilgili konu/sorun bağlamında *tarihsellik* ve *şümüllülük* ile *kendine özgünlük* (sui generisite) açısından işlevsellik testine tâbi tutulması, vazgeçilmeyecek bir durumdur. İkinci olarak, uluslararası ilişkiler gerçekliğinin tam anlamıyla kavranılıp çözümlenebilmesi için birden fazla disiplinin katkısına (disiplinlerarası yöntem) gereksinim duyulmaktadır. Örneğin, Immanuel Kant'ın "*aşkın (geçişli) estetik*" kavramlaştırmasıyla dile getirdiği ve "*anlamlılık ilkeleri bilimi*" diye tanımladığı açıklama yöntemi de burada devreye sokulabilir. Yukarıda sınırlı ölçüde irdelenen Siyasal Gerçekçilik önermesine bir de bu açıdan bakılması yararlı olacaktır.

Kant'a göre, duyumsanan anlamlılık, *nesnelere* ilintili olarak tasavvurlar edinme yeteneğidir. Bu *anlamlılık* temelinde ise *görüş* (kanaat, yargı) oluşur. Demek ki, nesnelere, hadiseler ve olgulara yüklediğimiz anlam ile sahip olduğumuz görüş ve yargılarımızın oluşumunda etkilidir. Buna göre, bir nesnenin insanın tasavvur yeteneğine etkisi sonucunda, *algılama* meydana gelir. Eğer görüş ve kanaat, algılama aracılığıyla nesneye atfedilirse, ampirik (görgül) deneyim olur. Ampirik bir görüşün belirsiz nesnesi ise *zahirî görünüm* olarak kabul ediliyor.³²

Görüş ve algılamanın gözlemlenen nesnelere ilişkili olarak ortaya çıktığına işaret eden yukarıdaki anlatım modelinden hareketle, aslında, kimi zaman *zahirî görünümün* yanıltıcı olabileceğini, ya da ondan (görünümden) farklı

32 Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft* -1. Auflage, http://gutenberg.spiegel.de/?id=5&id=1368&kapitel=9&cHash=3a05522a12krva010#gb_found.

çıkarsamaların yapılabileceğini ifade edebiliriz. Bu da, çıkar/yarar tanımına göre değişen bir gerçeklik inşa etme hedefi güdenlere yeni fırsatlar sağlayacaktır. Siyasal Gerçekçilik bu çerçevede düşünülebilir. Siyasal çıkarların takibinde behimî ihtirasların etkisini vurgulayan söz konusu anlayış, daha yeni doğmuş bir hayvanın on yaşındaki insandan daha iyi bir biçimde yarar (menfaat) peşine düşebileceğini kanıt olarak gösteriyor. Evet, hayvan, gerçekten de çetin doğa koşullarına karşı mücadele etmek zorundadır, doğumla birlikte buna uygun bir içgüdüsel davranış sergiler. Bu açıdan bakıldığında, insan daha zayıf ve korunup gözetilmeye muhtaç bir varlık olarak dünyaya gelir. İnsan, hayvana göre daha hassas ve etkilenen, haz duygusu da acı(ma) hissi de daha fazla olan bir varlıktır. İnsanda hayvanda olmayan yetenekler vardır: Algılama, duyma, düşünme, tasavvur etme, başlangıç ve sonucu (“âkıbet”) idrak etme gibi. Belki de asıl bundan dolayı insanın sorumluluğu vardır. Bunlar insana dünyada iyi ve yararlı bir düzen kurma sorumluluğu yüklüyor. İnsanı hayvandan ayıran en büyük farklılık, insanın bir sosyal ve ekonomik düzen tesis etme ödevinde görülüyor. Bu da kültür ve siyasetle olur.

Burada, Kant'ın yukarıda dile getirdiğimiz açıklama çerçevesine ilaveten, devlet anlayışına gönderme yaparak, insanın siyasetle ilişkisini ve dolayısıyla ödevini bir kez daha vurgulayalım. Kant, devleti, üzerinde hükümler kurulan ve sahip olunan bir mülk (patrimonium) olarak görmüyor. Siyasal gerçekçilerin aksine, ona göre, devlet denildiğinde, bir insan topluluğu akla gelmelidir, kendisi hakkında yine kendisinin söz ve hüküm sahibi olduğu bir insan topluluğu.³³ Çalışmalarını kısmen adını koyarak, örneğin “Sonsuz Barış Üzerine”³⁴ gibi, kısmen içerik ve işlevi itibarıyla barış amaçlı tasarlayan birinden de insanı merkezî bir konumda görmesi beklenirdi. Kant'a atıfla, esasen, uluslararası ilişkilere yönelik araştırmalarda tarihsel sürecin bir anlamda araştırmacı için laboratuvar sayılabileceğini de zımnen belirmiş oluyoruz. Bu laboratuvarlarda Avrupa'dan olduğu kadar Asya'dan ve zaman içerisinde gelişen doğal dönüşümle beraber Asya kökenli Avrupalı olarak tanımlayabileceğimiz kültür çevresinden insan ve siyasete dair veriler bulmak mümkündür. Bunlara yukarıda değinildi. Orhun Kitabeleri ve Kutadgu Bilig'te görülen insan ve siyaset modeli, daha sonraki dönemlerde konulan ve yaşatılan hükümler (örneğin: “insanı yaşat ki, devlet yaşasın”-Edebali, “şu dünyada muteber bir nesne yok devlet gibi/olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi- Kanunî), tarih laboratuvarından öğrendiğimiz işlevsel bilgilerdir. Uluslararası ilişkiler

33 Immanuel Kant, *Zum ewigen Frieden* (1795). Ein philosophischer Entwurf. Erlangen: http://www.sgipr.org/politpsy/vorbild/kant_ze.htm

34 Aynı yer

gazi

Akademik
Bakış

21

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

incelemesinde ve genel anlamda insanın ve insan topluluklarının kendine özgü bu türden beşerî özelliğini göz ardı eden her türlü model, burada bir sahte imaj örneği olarak değerlendirilecektir. Böylesi modeller, insanın ve devletin yararına olacak işlevsellikten de yoksundur.

İşlevsellik, esasen, bilimselliği de içerir, gerekli kılar. Araştırılacak konuyla ilgili olarak eğer siyasal, ekonomik, kültürel ya da toplumsal yarar anlamında bir sonuç ortaya çıkacaksa; bunu ilk aşamada *bilimsel bir amaç* olan *gerçekliğin aranması* ile ikinci aşamada ise somut bir *kazanım* anlamına gelen *işlevsellik* ile açıklayabiliriz. Bu anlamda bilimsellik işlevselliği zorunlu kıldığı ölçüde, görelilik de kazanır. Herhangi bir bilim metodu geliştirmeyen, en azından ona katkıda bulunmayan, pratik bir yarar da sağlamayan bir araştırma ya da çalışma *bilimsel* sayılmaz. Bir araştırmada daha konu seçiminden başlayarak, kaynak kullanımı ve çözümlene yönteminde bilimsellik ve işlevsellik derecesini anlamak mümkündür. Örneğin Türkiye’de İngilizce yazılan bir doktora tezinde, Avrupa Birliği’nin demokrasi zaafının incelendiğini, burada kullanılan kaynakların tamamının İngilizce olduğunu, sonra bir Türkün yazdığı bu tezin bir başka Türk tarafından Türkçeye çevrilerek, yayımlandığını³⁵ düşünün. Bu örnekte, gerek bilimsel gerekse işlevsel açıdan sorgulanması gereken hususlar vardır. Önce şu sorulabilir: Seçilen konu Türkiye için ne derecede önemli ve önceliklidir? Sonra, acaba araştırmacı konu hakkında yukarıda belirtildiği anlamda yeterli araştırma ve incelemeyi yapmış mıdır? Sadece İngilizce kaynak kullanılmış olması, o konuda başka kaynak olmamasından mıdır, yoksa tez İngilizce yazıldığı için yazım kolaylığı sağlamasından mı? Çalışmayı bir başka kişinin Türkçeye çevirmiş olması, tezi yazanın muhtemelen dilinin de yetersiz olduğu, sözü edilen kaynaklardan aktarmalarla tezin yazıldığı yönünde bir izlenim bırakıyor. Sonuçta, böyle bir çalışma yöntemiyle üretilen kitap ya da makalenin, gerçeklikten çok imaja hizmet edebileceğini görüyoruz.

Diğer yandan, zaman-kapsam ve kendine özgülük kriteri açısından yetersizlik içeren bir çalışma türü de, geniş hacimli bilgi aktarımından ibaret üretimlerdir. Bunlar, belki gazetecilere özgü jurnalistik bir üretimdir, ama akademik değil... Özellikle de bilgiye ve kaynaklara ulaşmanın kolaylaştığı, internet ağının bilgiyi her eve taşıdığı³⁶ bir devirde, bilgiyi işleyip çözümlenecek metodun iyi tespit edilmesi mutlaka gereklidir.

35 Marmara Üniversitesi’nde yapılan söz konusu doktora çalışması, Alfa Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

36 Örneğin Thomas Hobbes’un ya da Immanuel Kant’ın bu makalenin yazımı sırasında da başvuru kitapları tam metin olarak internet üzerinden temin edilmiştir. İlgili yerlerde dipnotlarda bunlara atıfta bulunulmuştur.

İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir
Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine

Değnilmesi gereken bir başka husus da, özellikle sosyal bilimlerde yurtdışı yayınların niteliğiyle kendini gösteren işlev ve imaj sorunudur. Tarih, kültür, değerler ve güncel siyasal-ideolojik varsayımlarla değerlendirilen bu türden çalışmaların önce, *kabul edilme* sorunu ortaya çıkıyor; kabul edilip yayımlananların birçoğunda ise, biraz da mecburiyetten, işlev kaybı görülüyor.³⁷ Sonuçta, üniversitelerin amaçları arasında yer alan, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimine yönelik bilim verileri üretilmesi de mümkün olamıyor. Bu gerçeklik dikkate alınarak, akademik ölçüm kriterinde sadece yayın sayısının değil, niteliğin ve işlevin öncelikli olarak değerlendirilmesi yararlı olur. Bu, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerine yönelik bilimsel çözümlerinin bu makalede belirtmeye çalıştığımız düzeyde geliştirilmesi ve teşvik görmesi için de gereklidir.

37 Bu satırların yazarı, gerek sekiz yıl kadar (lisans, yüksek lisans ve doktora başlangıcı döneminde) yaşadığı Avrupa'da edindiği izlenim gerekse Türkiye'de üniversite öğretim üyeliği sırasında Batılı düşünce kuruluşları ve yayıncılarla bazı temaslar sonucunda edindiği deneyimle, Türkiye'nin uluslararası ilişkileri konusunda daha işlevsel bir yol izlenmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır. Bir örnek: Avrupa Birliği'nin insan hakları ve azınlıklar konusundaki taleplerinin ve tasavvur edilen yapının Türkiye'deki tarihsel, sosyolojik ve hukuksal gerçeklik ile örtüşmediğini dile getiren bir değerlendirmemiz (İbrahim S.Canbolat, Azınlık Talebi Doğru Değil, *Radikal*, 17.01.2005), Avrupa'da uluslararası ilişkiler konulu makalelerin yayımlanmak üzere gönderilebileceği bir derginin şef editörünün hakaret içeren tepkisiyle karşılaşmıştı. ABD'de yayımlanan derleme bir kitaptaki makalemiz (İbrahim S.Canbolat, "The European Union and Turkey", Idris Bal (edit.), *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Brown Walker Press Boca Raton Florida USA,2004, p.153-164) de bir Batılı eleştirmen tarafından seçilip "Kürt sorunu ve PKK yeterince vurgulanmamıştır" gerekçesiyle, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini anlatmada yetersiz bulunmuştu. Bir başka örnek de Ermeni sorunuyla ilgili, bu konuda dünyadaki kanaat büyük ölçüde biliniyor, Türklerin Ermenilere soykırım uyguladıkları inancı, genellikle hâkim durumda. Türk-Ermeni ilişkileri konusunda çalışma yapmak isteyen bir Alman araştırmacı iki yıl kadar önce görüşme talebinde bulunup geldiğinde, o da Avrupalıların çoğu gibi, Ermenilerin Türkler tarafından sürülüp yok edildiğini düşünüyordu. Bursa'da uzun süreli ikâmeti sırasında gerçekleşen fikir alışverişi ve Türk/Osmanlı tarihine ilişkin otantik veriler (mesela Dadaloğlu türküsü ve bunun hikâyesi ya da Osmanlı arşivinden Ermenilere dair bilgiler) gibi muhtelif gelişmelerden sonra bu araştırmacı objektif bir çalışma ortaya çıkarmıştır. Söz konusu çalışmanın bir özeti için bkz. Christian Johannes Henrich, "1914-1923 Yılları Arasında Türk-Ermeni İlişkileri:Ermeni Sorunu'na Dışardan Bakış", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cil:3, Sayı 11 (2007).

Gazi

Akademik
Bakış

23

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

KAYNAKÇA

- AKARSU Hikmet Temel, "Dede Korkut Hepimizin Atasıdır", *Radikal* Kitap Eki, 23.11.2007,s.18
- BRAUDEL Fernand, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, 2, Çev.Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 2. baskı, Ankara 1994, s.13-14
- BULL Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London and Basingstoke,1977
- CANBOLAT İbrahim S., "Azınlık Talebi Doğru Değil", *Radikal*, 17.01.2005
- CANBOLAT İbrahim S., "İmajın Adı Barış, Ya Gerçeğin Adı?", *Perspektif-Yeni Yüzyıl*, 22 Nisan 1997
- CANBOLAT İbrahim S., "The European Union and Turkey", Idris Bal (edit.), *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Brown Walker Press Boca Raton Florida USA,2004, p.153-164
- ERGİN Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2005, s.3-7
- GOETHE Johann Wolfgang, *Faust*, I., Kaiser Verlag, 1984, S. 156.
- GÖKYAY Orhan Şaik, *Dedem Korkudun Kitabı*, Kabalıcı Yayınları, 2007
- HENRICH Christian Johannes, "1914-1923 Yılları Arasında Türk-Ermeni İlişkileri: Ermeni Sorunu'na Dışarıdan Bakış", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cil:3, Sayı 11 (2007)
- HOBBS Thomas, *Leviathan*, <http://ebooks.adelaide.edu.au/h/hobbes/thomas/h68l/chapter44.html>
- KANT Immanuel , *Kritik der reinen Vernunft* - 1. Auflage, http://gutenberg.spiegel.de/?d=5&xid=1368&kapitel=9&cHash=3a05522a12krva010#gb_found
- KANT Immanuel, *Zum ewigen Frieden* (1795). Ein philosophischer Entwurf. Erlangen: http://www.sgipt.org/politpsy/vorbild/kant_zef.htm
- LOBE Jim, *Leo Strauss' Philosophy of Deception*, AlterNet. Posted May 19, 2003: <http://www.alternet.org/story/15935?page=2>
- Nizamülmülk, *Siyasetname (Siyerü'l mülük)*, Dergah Yayınları, İstanbul,1995;
- Nizamülmülk, *Siyasetname*, Antik Yayınları, 2007.
- SCHMITT Carl, . *Römischer Katholizismus und Politische Form*, Klett- Cotta Verlag, 2.Auflage, 1984
- SCHMITT Carl, *Politische Theologie*, Duncker & Humblot Verlag;; 8.Auflage,, 1996 ;
- von ROTTERDAM Erasmus, *Die Klage des Friedens*, Insel, Frankfurt am Main 2001; http://www.tuerkenbeute.de/kun/kun_lou/TuerkenkriegeEuropa_de_print.html?vmSiteSession=8713d2e79d5d00adadd816e2eadeddd
- YALSIZUÇANLAR Sadık, *Siyasetname Nizamülmülk*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002;
- Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, derleyen Recep Erdoğan, Marmara Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995,s.10.
- Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, derleyen Reşit Rahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu, ikinci baskı, Ankara, 1974
- Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, Kabalıcı Yayınevi, 2006.